

کوتاه و خواندنی از ازدواج‌های قجری

www.ketab.ir

مصطفی لعل شاطری

تابستان ۱۳۹۴

www.ketab.ir

سرشناسه	:	لعل شاطری، مصطفی، ۱۳۶۸ -
عنوان و نام پدیدآور	:	کوتاه و خواندنی از ازدواج‌های فجری
مشخصات نشر	:	مشهد : نی نگار، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	:	۶۸ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۶۴۴۷-۴۴-۵
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبای مختصر
یادداشت	:	فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است
شماره کتابشناسی ملی	:	۲۸۷۴-۲۲

انتشارات دانشگاه تهران

کوتاه و خواندنی از ازدواج‌های فجری

مصطفی لعل شاطری

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ: دقت

قیمت: ۷۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۴۷-۴۴-۵

دفتر انتشارات: مشهد، خیابان آبکوه ۷ - دانشسرای شمالی ۸ - شماره ۹۰

دورنگار: ۰۵۱-۳۷۲۵۱۳۰۲

تلفن: ۰۵۱-۳۷۲۷۴۷۶۵

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
۱۱	مقدمه
۱۳	نگاهی به حکومت اجار
۱۵	شاهان قاجار
۱۵	آغا محمد خان (۱۲۱۱-۱۲۱۰ ق)
۱۷	فتحعلی شاه (۱۲۵۰-۱۲۱۲ ق)
۱۸	محمد شاه (۱۲۶۴-۱۲۵۰ ق)
۱۹	ناصرالدین شاه (۱۳۱۳-۱۲۴۶ ق)
۲۳	مظفرالدین شاه (۱۳۱۳-۱۳۲۴ ق)
۲۵	محمدعلی شاه (۱۳۲۷-۱۳۲۴ ق)
۲۶	احمدشاه (۱۳۴۲-۱۳۲۷ ق)
۳۰	ظاهر زنان قجری
۳۲	ازدواج‌های سلطنتی
۳۳	یک عروسی پر خرج؟
۳۶	دلالت‌هایی که واسطه خیر بودند
۳۹	جهیزیه و شیربهای منحصر به فرد
۴۰	در ایران دختر بیر کمتر دیده می‌شود!
۴۴	راهی شدن عروس به خانه داماد

- ۴۶ دامادهای شاه معمولاً مردان بدبختی هستند.
- ۴۸ پیشکش کردن و بخشیدن زنان
- ۴۹ زنانی که بسیار ازدواج می‌کردند؟
- ۵۱ روستاییان عادتاً بیش از یک زن نمی‌گیرند.
- ۵۴ هووها و ماجراهایشان؟
- ۵۸ حال و روز زنان بیوه
- ۶۳ منابع

پیشگفتار

وَإِنَّهُ هُوَ أَضْحَكٌ وَابْكِي (و همانا اوست که می‌خنداند و میگریاند)

(سوره نجم: آیه ۴۳)

با حمد و ستایش باری تعالی که توانایی جمع آوری و تدوین مطالب کتاب حاضر را به اینجانب اعطا فرموده است.

از جمله مسائلی که در بررسی‌های تاریخ معاصر ایران در عصر قاجار به ندرت بحث مبسوطی درباره آن صورت گرفته است، نقش زنان در عرصه گوناگون حیات اجتماعی است. این اثر در سه بارنده نکاتی کلیدی و به دور از حاشیه پردازی در کتاب‌هایی از این دست درباره امور ازدواج‌های قجری است. چرا که در پی رفتاری‌های کنونی، اندک خوانندگانی یافت می‌شوند که رغبت نمایند تا رو به سوی مطالعه کتاب‌های چند صد صفحه از آن هم با نثری ثقیل و سنگین آورند؛ از این رو نویسنده با نگارشی ساده و روان به ذکر نکاتی خواندنی در این موضوع پرداخته است تا پیوندی مجدد میان خوانندگان فهیم و مترن تاریخی رخ نماید.

در مجموع این اثر را بنا به نقل کارشناسان حوزه علوم تاریخی و اساتید دانشگاهی، می‌توان در زمره نخستین آثاری برشمرد که به دور از شرح و بسط‌های ملال آور و با تکیه بر نکاتی خواندنی به ذکر مهم‌ترین مطالب در این راستا پرداخته است.

صاحب این قلم بر خود لازم می‌داند تا مراتب تقدیر و احترام را از کلیه اساتید محترم گروه تاریخ دانشگاه فردوسی مشهد که در راه خلق این اثر بنده را یاری فرموده‌اند به جا آورم.

مشهد مقدس

مصطفی لعل شاطری (خبرنگار و کارشناس ارشد تاریخ ایران اسلامی)

E-mail: mostafa.shateri@yahoo.com

Tel: -۹۱۵۴۲۸۲۱۴۲

www.ketab.ir

در عصر قاجار سن ازدواج بر اساس موازین اسلامی بود و ازدواج‌ها به دو شکل صورت می‌گرفت: ازدواج‌هایی که به خواست خانواده و در دوران کودکی انجام می‌شد. در این شیوهی ازدواج، به محض به دنیا آمدن کودکی، تصمیم گرفته می‌شد که در ررگی باید با چه کسی ازدواج کند. دیگری ازدواج‌هایی که در بین خانواده‌های روشنفکر رایج بود. در این شیوه، فرزندان خانواده می‌توانستند پس از پایان تحصیلات، با خواست والدین خود ازدواج کنند.

ازدواج‌های سیاسی نوعی محصور به فرد از ازدواج‌های فجری بود، که بیشتر در محیط دربار و بین خاندان سلطنتی صورت می‌گرفت. این گونه پیوندها بیشتر در جهت برقراری صلح و ایجاد رابطه با بزرگان کشوری بود. عامل دیگر ازدواج‌های سیاسی که بین اشراف و خاندان سلطنتی رایج شده بود بیشتر جهت به دست آوردن مقام و کسب املاک بیشتر و امتیازات خاص اجتماعی بود. «تاج السلطنه» دختر «ناصر الدین شاه» در خاطرات خود می‌نویسد: «تمام ماها را که مردم برای خودشان یا پسرانشان می‌گرفتند، مقصود اصلی و نقطه نظر، خودشان بودند که به واسطه‌ی داشتن دختر سلطان در خانه، هرگونه تعدی و تخطی نسبت به مال و جان و ناموس مردم می‌کنند، مؤاخذه نشوند و مختار و مجاز باشند. بیچاره ما که اسلحه‌ای برای مردم بودیم».

نوع دیگر از ازدواج‌های سیاسی، ازدواج‌هایی بود که میان خانواده‌ی سلطنتی و پاره‌ای از علما صورت می‌گرفت تا بدین وسیله، شاه از حمایت روحانیان

برخوردار شود و با توجه به نقش عمده و جایگاهی که مذهب در جامعه و میان مردم داشت، از وجهه‌ی خوبی نیز برخوردار باشد.

از عوامل دیگر ازدواج که بدترین شیوه و شکل آن می‌تواند باشد، وجود نابسامانی‌های اقتصادی جامعه را می‌توان نام برد که به دلیل فقر و تهیدستی، با دختران به شکل کالا برخورد می‌شد. به این معنی که دختران به‌عنوان کالا به جای پول یا جنس معامله می‌شدند. گاه اتفاق می‌افتاد که اهالی یک شهر یا روستا و یا محل، پول کافی برای جوابگویی به خواسته‌های والیان و یا حاکمان آن منطقه را نداشتند. از این رو، مردم به ناچار باید دختران خود را به آن‌ها پیشکش می‌کردند. چند همسری یا داشتن زنان گوناگون در عصر قاجار بسیار متداول بود. به‌طور کلی زنان عقدی از موقعیت بهتری نسبت به زنان غیرعقدی برخوردار بودند. اینان معمولاً از طبقات هم‌پراز انتخاب می‌شدند.

زنان صیغه‌ای از طبقات پایین‌تر به سمت خدمتکاری را برای زنان ارشد داشته باشند. همسر محبوب، «سوگلی» نام داشت و صرف‌نظر از این که عقدی باشد یا صیغه‌ای از نفوذ فراوانی نزد شوهر برخوردار بود. گروه دیگری از زنان که در این دوره حضور داشتند، کنیزان بودند که به راحتی در ایران آن دوره، خرید و فروش می‌شدند. اینان در درون خانه به‌عنوان نوکر یا کلفت کار می‌کردند و پس از مدتی جزو اعضای خانواده بشمار می‌آمدند.

با این همه باید دانست که این شرایط تا حد بسیار زیادی نشأت گرفته از شیوه و روش حکومت و زندگانی شخصی شاهان قاجار بود. از این رو در وادی امر لازم است تا نگاهی گذرا به کارنامه حکومتی این پادشاهان داشته و در گام بعد به نکات خواندنی ازدواج‌های قجری پرداخته شود.